526/5/P

DISSERTATIO MEDICA, INAUGURALIS, DE DYSENTERIA CONTAGIOSA.

QUAM,

ANNUENTE SUMMO NUMINE,

Ex Auctoritate Reverendi admodum Viri,

GULIELMI ROBERTSON, S. S. T. P.

ACADEMIÆ EDINBURGENÆ PRÆFECTI;

NEC NON

Ampliſſimi SENATUS ACADEMICI conſenſu,

Et nobiliſſimae FACULTATIS MEDICÆ decreto;

PRO GRADU DOCTORIS,

SUMMISQUE IN MEDICINA HONORIBUS ET PRIVILEGIIS RITE ET LEGITIME CONSEQUENDIS;

Eruditorum examini ſubjicit

ANDREAS WARDROP,

SCOTO-BRITANNUS,

Soc. Med. Edin. Soc.

Prid. Id. Junii, hora locoque ſolitis.

EDINBURGI:

Apud BALFOUR et SMELLIE,

Academiae Typographos.

M,DCC,LXXV.

Alex.r Gordon Wemyss Esq.r

from

His most Hum.ble Servant

The Author

316858

WELLCOME LIBRARY INSTITUTE

Viro ampliſſimo,

ROBERTO MONCKTON,

Uni e Ducibus copiarum Britannicarum,

Legioniſque Peditum decimae ſeptimae Legato Praeterio;

Nec non,

Reliquis ejuſdem Legionis

PRÆFECTIS;

Non minus humanitate, morumque elegantia,

Quam virtute bellica,

Nobilitatis;

Hanc diſſertationem,

De morbo Militibus nunquam non exitioſo,

Ut parvulum ſuae in eos obſervantiae monumentum,

D. D. D. Q.

AUCTOR.

Digitized by the Internet Archive
in 2018 with funding from
Wellcome Library

https://archive.org/details/b30383183

DISSERTATIO MEDICA,

INAUGURALIS,

DE

DYSENTERIA CONTAGIOSA.

QUOD, in morbo unoquoque exequendo, omnibus aliis praeverti debes, eſt ſenſum nominis ei inditi, quam pleniſſime explicatum dare. Hoc a medicis neglectui habitum, haud dubie in cauſa eſt, cur ars medica confuſione et obſcuritate maximis ſaepius involvatur. Intellectus vocabuli *Dyſenteria*, apud auctores practicos, etiamnum vagus, parumque definitus eſſe videtur. Namque non pauci, iique accuratiſſimi, omnem alvi proluviem, eo nomine impertiri non dubitarunt, torminibus teneſmoque dummodo ſtipetur, et, morbo procedente, mucoſa deſcendant. Non deſunt quidem complures, praeſertim illuſtriſſimus Pringelius et Zimmermannus, qui *dyſenteriam epidemicam* fuſe depingendam

curarunt;

curarunt; caeterum eorum nemo vocabulum morbo epidemico ſolo circumſcribere videtur.

Ex ſyſtematicis, Sauvageſius, Linnaeus, et Vogelius, id, ut nomen genericum, adhibere ſolent; et characteres eorum, vel ſenſa animi ſui parum enunciant, vel morbos ſub eodem verbo, quam diſſimillimos, complectuntur. Quinetiam Cullenus noſter accuratiſſimus dyſenteriam, caeterum ex una ſpecie ſolummodo conſtantem, generibus accenſuit. Character ejus morbo epidemico omnino convenire, eumque, quantum huc uſque obſervata patiuntur, ob omnibus aliis ſecernere videtur. Si hoc genus vero, morbum contagioſum ſolum comprehendat, ſyſtema Cullenianum, nullum morbo locum aſſignaſſe exiſtimo, qui nondum a dyſenteria per ſigna dignoſcitur; natura tamen omnino diverſus, cum ea confundi non debet. Quem morbum ſignifico, is eſt *dyſenteria ſporadica*.

Quo hoc argumentum magis perſpicuum clariuſque evadat, inveſtigationes, quae ſequuntur, pathologicas aggrediamur oportet. Dyſenteriam epidemicam, in modum *catarrhi a contagione*, *cynancheſve malignae*, a contagione ſpecifica proficiſci, poſtea demonſtrare conabimur. Multa quidem illi, cum hiſce, communia ſunt. Omnes a cauſa pyrexiam, humorum ad aliquem locum curſu

curſu ſtipatam, movente pendent. Cum autem, quantum morbos duos poſteriores ſpectat, alias cauſas, praeter contagium, curſus humorum eis proprios excitare compertum habeamus; in dyſenteria quoque impetum ſanguinis ad inteſtina, ab aliis fontibus quam a contagione, in febribus ſcilicet a cauſis fortuitis, vel actione frigoris ſola, profluere poſſe veriſimillimum. Morbum autem noſtrum ab iis, quantum ad ſpeciem attineat, omnino differre putamus, quamvis eis per indicia non facile poſſit dignoſci.

CHARACTER MORBI.

Cum non noſtrum ſit quidnam vox *dyſenteria*, genus ſignificans, complecti debeat ſtatuere, ſpeciem, quam ſuſceperimus tractandam, *Dyſenteriam contagioſam* appellavimus.

In charactere hujuſce morbi conflando, ſigna, prout invicem excipiunt, enumeremus, auxiliumque a quibuſdam aliis rebus petamus, neceſſe eſt. Subſequens igitur tradetur.

Pyrexia praeeunte; nauſea vel vomitus; inteſtinorum inflatio; tormina; dejectiones frequentes, prius foeculentae, deinde mucoſae, ſaepe

ſaepe cruentae, et teneſmo ſtipatae. Morbus epidemicus, contagioſus.

Dyſenteriam a diarrhoea facile diſtinguet hicce character. Hoc etiam, quod contagioſa eſt, ad eam a febre, impetum ad inteſtina habente, ſecernendam non parum confert: Et nauſeam vomitumque, quae medici conſtanter fere ſubeſſe teſtati ſint, idem praeſtitura eſſe putamus. Denique, alius morbus non eſt, quem facile pro dyſenteria poſſis habere.

HISTORIA SIGNORUM.

Ea hic loci plene recenſere, neutiquam volumus; iis ſolis, qui nobis naturam morbi explorantibus auxilium poſſunt praebere, contenti.

Imprimis, conqueritur aegrotus laſſitudinis ſenſum, animoſque demiſſos. Paulo poſt, accedunt frigoris ſenſus, totius corporis rigor, nauſea, aliquando vomitio.

Haec parum diuturna ſubſequuntur ſenſus caloris, ſitis, pulſus celeres, aliaeque caloris febrilis notae. Quibus, poſt ſpatium longius breviuſve, inflatio inteſtinorum, tormina gravia, et vomitus, plerumque bilioſus, ſuperveniunt. Haec

autem

autem cum ſignis febrilibus, per aliquot dejectiones copioſas, et foeculentas, aliquantulum brevi levantur.

Levamentum quidem non diu manet; namque tormina ingraveſcunt, alvus crebrius dejicitur, teneſmus invadit, ſigna febris repetunt, et pulſus arteriarum, non tantum celeres, ſed pleni durique, ſaepe evadunt.

Quae alvi excretiones, ſub initium, ſtercoreae fuerunt, nunc numero creſcentes, minus ejus, tandemque nihil omnino, repraeſentant, e muco ſpumoſo conflatae, nonnunquam ſanguine tinctae vel miſtae, ſaepe colore diverſae. His odor proprius et admodum foetidus.

Morbo procedente, ſigna inflammationis evaneſcunt, et febris formam typhi, cum notis putredinis, induit.

Si exitio ſit futura, ſingultus accedit, dolor inteſtinorum quieſcit, pulſus parvuli, abnormes, fiunt, et intermittunt; et ad extrema jam ventum eſſe, ſudores frigidi, et ſigna debilitatis univerſae manifeſta, teſtantur.

In longitudinem majorem nonnunquam morbus producitur, notaſque febris hecticae concitans, morte finitur.

Cum morbus, auxilio tempeſtive adhibito, tandem fauſte depellitur, tormina minus gravia fiunt,

fiunt, et alvum ducentia maſſulas ſtercoris indurati, ſcybala appellatas, ſecum devolvunt. Caeterum ei non raro ſupereſt diarrhoea.

Ita ſe habet exemplorum dyſenteriae, quae ſaepiſſime occurrunt, hiſtoria.

Dyſenteria quidem ordinis ſupra poſiti non ſemper tenax, et ſigna febrilia antecedentia, ut in aliis febribus curſum humorum ad certam partem habentibus, admodum obſcura.

Animadverſae ſunt tres hujus morbi varietates, quae totam conſtitutionem epidemicam nonnunquam inſignierunt.

1. Cum ſigna febrilia ab initio uſque inflammatoria.

2. Cum copia bilis rejectae, et ſtercori admiſtae, permagna.

3. Cum forma febris, ab ineunte morbo, eadem ac febris carcerum, vel peſſimi typhi.

Cadaveribus hoc morbo extinctorum inciſis, inteſtina univerſa graviter affecta, laxiora, ſemper admodum vitioſa, tunicis contractis, celluliſque in iis, ex ſingulari fibrarum muſcularium poſitura, formatis, ſuperficieque interna ſemper inflammata, ſaepe gangraena corrupta, in conſpectum dari conſueverunt. Quinetiam reperta ſunt, tubercula quaedam e ſuperficie inteſtinorum interna eminentia, papulaſque variolae nonnihil reddentia.

Denique,

Denique, auctus cordis, aliaeque laxitatis ſolidorum notae, ut in febribus putridis, ſe nonnunquam oſtendunt.

CAUSÆ PRÆDISPONENTES.

Quae ad dyſenteriam concitandam, vel ad vim ejus augendam, inferre obſervatio teſtatur, ea ſequuntur.

I. Corpus debilitantia, qualia ſunt,

- A. Calores aeſtivi
- B. Morbi priores
- C. Sedantia
- D. Immunditia.

II. Efficientia, ut corpus in putredinem inclinet, qualia ſunt,

- A. Ingeſta putreſcentia
- B. Perſpiratio, praeſertim per frigus cum madore conjunctum, ſuppreſſa.

Cum haud dubie in votis uniuſcujuſque medici ſit, omnem naturae operationem, quae illi ob oculos obverſetur, perſpectam habere; rationem modi, quo omnes hae cauſae agant, reddere, ſi fieri

fieri poſſit, neceſſarium eſt. Hoc ſuſcipimus, haudquaquam quidem nos modos earum operandi diverſos, conjunctiones mutuas, parteſque quas ſingulae in effectibus ſibi propriis edendis, agant, rite inveſtigare poſſe ſperantes. Quae natura efficit, adeo obſcura, adeoque multiplicia, effectus cauſas primarias tum ſaepe adaugent, reſque verae, unde aliquid queat effici, tam paucae, ut univerſa tantum, licet accurata ratiocinia noſtra forent, non ſingularia perſequi poſſimus.

I. *Corpus debilitantia.*

Cauſam dyſenteriam excitantem, debilitate facienda, agere, poſtea demonſtrare conabimur. Morbum in ſano movere, ſaepe non ſatis valebit; hoc vero, in eo, cui vires corporeae jam convulſae ſint, facile praeſtabit, et in aegroto hujuſcemodi, caeteris paribus, morbus ſemper graviſſimus erit. Quod debilitatem facit, eſt,

A. *Calores aeſtivi.* Dyſenteria nunquam, niſi aeſtate praecipite, autumnove incipiente, ſe oſtendit; et, quo majores calores aeſtivi fuerint, eo vehementius ſemper graſſatur. In his quoque regionibus,

gionibus graviſſime ſaevit, ubi ſolum humidiſſimum, aërem humidiſſimum, efficit.

Quomodo ea corporis conditio, quae aeſtate, ab ea, quae hyeme exeunte, ſubeſt, differat, proximum eſt ut conſideremus. Cum calor omnia, quibus admoveatur, expandat, et igitur texturam eorum relaxet, et relaxatio ſemper debilitatem faciat, cumque gradus caloris cum humiditate conſociati certus animali materiae et vegetabili putredinem inferat; eadem in corpore humano a calore oritura eſſe, inter omnes fere conſenſum. Sed calorem, praeterquam temperaturam materiae afficiendo, haec non praeſtare notandum; de quo per thermometrum ſolum poteris judicare. Hoc, corpori humano admotum, temperaturam ejus omni tempeſtate, omni aetate, et ubique terrarum, eandem eſſe, ſaltem variationes ejus tam modicas eſſe, ut phaenomena nequeant explicare, teſtatur.

Effectus igitur caloris, ex ea affinitate, quae eum inter et corpus, ut quantitatem materiae modo ſuo formatam, utque principio vivente praeditam, legibuſque certis parentem, intercedit, ſunt explicandi.

Primum igitur perpendendi ſunt, ejus effectus in corpus, ut modo ſibi proprio fabricatum. Quo

hoſce exploremus, ſequentia, quae vera eſſe putamus, in medium proferemus.

1. Temperaturam omnium corporis humani partium, quas ſanguineus attingat circuitus, ſemper eandem eſſe oportere. Quamvis enim interdum in partibus externis poteſtas caloris generatrix quantitatem ablatam, ex toto penſare nequit; ſi tamen quam celeriter humores, per vaſa ſua tranſeant, ſecumque calorem partium internarum adducant, nobiſcum reputaverimus, quae ſupra ſint poſita vera eſſe, concludamus oportet.

2. Temperaturam partium, quas circuitus ſanguineus non attingat, quales ſunt, epidermis, &c. calorem internarum partium inter et corporum, quae externae contingant, fore mediam.

3. Tenſionem vaſculorum cutis verae, et totius igitur ſyſtematis arterioſi, a tenſione epidermidis pendere. Utrum hoc verum necne ſit, rem leviter intuenti non liquet, et forſitan non facile probari poteſt. Hoc ſaltem in dubio non eſt, calorem aliaſque cauſas, partium externarum tenſionem mutantes, eaſdem internarum immutationes poſſe creare; igitur, licet quod propoſuerimus non ab omni parte verum eſſe reperiatur, theoria noſtra generalis tamen non falſa eſt. A vero autem haudquaquam deflectere, ſequentibus inductus, opinor. 1. Quod vaſorum ſanguinis tonus, ab omnibus

nibus ea quolibet modo comprimentibus pendet. Ita faſcias, quibus pars quaelibet inſueverit, ad tenſionem vaſorum ſanguiferorum ſuſtinendam neceſſarias evadere, et, ſublatis, aneuriſmata, vel varices vaſis eis ſubjacere conſuetis inferri compertum eſt. Quam arcte epidermis cuti verae adhaereat, ſi nobiſcum reputamus, illam vaſcula hujus ſanguinea compreſſione hujuſmodi non afficere non poſſe videamus neceſſe eſt. 2. Quod balneum calidum ea, quae mox dicenda, praeſtat. Calor datus, conditione corporea data, ſyſtema aliquatenus relaxabit; at multo magis, ſi calor per aquam, non per aërem, fuerit admotus, ſolvetur. Aqua vero in ſimplicia ſolida tantum, et in ea non aliter quam humiditatem augendo, agere poteſt. Sed madorem nullis, intra curriculum ſanguinis, partibus auget, quod ad eas jam tantum humoris applicatum eſt, quantum abſorbere poſſunt. Igitur aqua calida in aliquam partem, extra curſum ſanguineum, quae epidermis eſt, tantum agat oportet. Quinetiam, ut effectus balnei calidi, per totum ſyſtema ſe evidenter oſtendunt, ſic mutationes tenſionis epidermidis, eaſdem in totum corpus mutationes diffundunt. Denique, haec theoria melius, ut opinor, magnam relaxationem per epiſpaſtica, quae epidermidem elevent, inductam, quam quaelibet alia, exponit.

4. Ten-

4. Tenſionem muſculorum a tenſione ſyſtematis ſanguiferi pendere.

Ex ſupra poſitis cogi poteſt, auctum caloris externi epidermidem expanſurum et relaxaturum eſſe; inde tenſionem quoque ſyſtematis ſanguiferi imminutum iri; et hinc denique poteſtatis muſcularis debilitatem orituram. Quod effectum cauſam primariam augebit. Relaxata enim epidermis copiam materiae perſpirabilis ſolito majorem excerni patietur; et igitur, praeter conſuetudinem, humeſcet. Mador autem in primis relaxationem facit.

Proximum eſt, ut actionem caloris in principium vivens conſideremus. Hoc autem calor ſtimulat. Ob hanc cauſam, et quod, ut ſupra diximus, fibras muſculares relaxat, tonus fibrarum, et nervoſi ſyſtematis incitatio, minus a ſtatu tenſionis, quam a conditione poteſtatis nervoſae, aeſtate, pendebit. Igitur ſyſtema mutationibus poſterioris, quam prioris, magis afficietur, et debilitantia vehementius agent. Et, ſi febris fuerit excitata, formam typhi habebit, niſi inflammatio, loco propria, ſtimulo ſyſtema totum afficiet.

Hyeme his omnino contraria evenient.

Caeterum, hi caloris effectus, licet corpora humana morbis quibuſdam opportuniora reddant, conditiones tamen morbidae appellari nequeunt; namque

que conſilium naturae ſapientiſſimum eſſe videntur, quod efficit, ut mortales in frigore et calore majoribus, quam in quibus aliter poſſent, valetudine commoda fruantur. Etenim calor, ut corpus ſtimulat, ita quoque relaxat; et frigus, ut ſolida firmat, ita ſyſtema nervoſum minus irritabile facit.

Inſuper alius caloris effectus, ut a morbo noſtro non alienus, notandus eſt, is nempe qui ſecretionem bilis adauget. Hunc autem, pro vero habitum, non explicandum putamus.

B. *Morbi priores.* Qua ratione morbi complures debilitatem inducant, fuſe inveſtigare, ab argumento noſtro nimis longe deflectere foret. De re autem ambigi non poteſt.

C. *Sedantia.* His accenſeri poſſunt, affectus animi triſtes, frigus nimium, venus immodica, ebrietas. Quomodo in ſyſtema nervoſum agant, nequit inveſtigari; et equidem dicere ſufficit, quaſdum poteſtates, conditioneſque animi, pro lege naturae ſtabili, debilitatem creare.

D. *Immunditia.* Hodie notiſſimum eſt, vapores qui a corpore humano oriantur, ſtagnare permiſſos, vim debilitandi ſibi permagnam acquirere. Haec autem accumulatio immunditiam conſequatur oportet. Cur loco minus honeſto nati huic, et

omnibus

omnibus aliis vitiis contagioſis, in primis objiciantur, ſordes in cauſa ſunt.

II. *Efficientia ut corpus in putredinem inclinet.*

Ut putredo cohaeſionem animalis materiae ſolvit, ita quaelibet ad eam proclivitas fibras muſculares, aliqua ex parte, relaxat. Hinc pro cauſa debilitatem faciente poteſt haberi.

Inſuper, aliud efficit. Contagio dyſenterica vim ſepticam habet; igitur cum hac cauſa conjuncta effectus ſubitaneos, multoque potentiores, edit. Calor humiditaſque aëris, ante omnia alia, putredinem inferre putantur. Caeterum, ea hoc aliter facere quam alimenta, quae aſſumamus, magis putrida reddendo, concedere non poſſumus. Quam relaxationem hae cauſae inducant, ea perſpiratione magnopere adaucta, quam moveant, abunde penſatur.

Num aliquid lucis huic argumento offundit doctrina nova, a Joanne Hunter, in Tranſ. Phil. vol. 62. tradita, quae ſolidum vivum actioni fermentationis putridae aliquatenus obſiſtere docet. Nam, ut gradus vitae diverſi ſunt, ita admodum probabile, principium vivum, adverſus materiam putridam,

putridam, magis minuſve poſſe pugnare, et igitur debilitatem cauſam putredinis fore.

A. *Ingeſta putreſcentia.* Poteſtas hujus cauſae haudquaquam dubia, et actio ejus, per leges putredinis jam notas, non explicatu difficilis. Cibum ex aliqua parte putridum, calida tempeſtate, capiamus ſemper neceſſe eſt; quod quidem facit, ut humores aeſtate magis putreſcant.

B. *Perſpiratio, praeſertim per frigus cum madore conjunctum, ſuppreſſa.* Particulae humorum maxime putridae potiſſimum perſpiratione e corpore foras eliminantur. Si igitur haec excretio fuerit cohibita, particulae intus detentae proclivitatem ad putredinem dabunt.

CAUSA OCCASIONALIS.

Dyſenteria haud dubie contagioſa. Contagium autem eam movens, eatenus naturae ſpécificae eſt, ut eundem morbum unicuique, in quem agat, ſemper inferat. Caeterum, dyſenteriam ab aliis quoque cauſis, potiſſimum a miaſmatis paluſtribus, perinde ac intermittentes, proficiſci poſſe, Pringelius aliique contendunt. Nulli opinioni tanta auctoritate, documentiſque tam evidentibus, ſuffultae, pertinax adverſarer; ſequentia tamen,

men, quae, me judice, obſervationes, quibus haec innitatur opinio, aliqua ex parte, fallaces eſſe poſſe teſtantur, in medium, uti ſpero, proferre licebit. Talia autem ſunt, qualia mihi, morbum a contagione ſola oriri, donec hanc ipſam rem diligentiſſime indagantes lumen ei majus offuderint, nunquam non perſuadebunt.

1. Auctores, ut opinor, ad diſtinctionem, quam inter ſporadicam et contagioſam dyſenteriam intereſſe, demonſtrare conatus ſim, animos non ſatis attenderunt; igitur aſſeverantibus dyſenteriam abſque contagione poſſe moveri, nihil fidei habendum. Dyſenteriam autem intermittentem, quae, ut documentum, morbum per paluſtria miaſmata poſſe concitari, adlata eſt, ad dyſenteriam juſtam haudquaquam pertinere opinor.

2. Argumentum minimi ponderis eſt, morbum ſaepe oriri, ubi contagionem a nullo fonte poſſis deducere. Namque res, in omnibus morbis contagioſis, ita ſe habet. Contagionem in fomite, quod aiunt, per tempus diuturnum celari poſſe, compertum habemus; in caſtris potiſſimum, cum ſemel adfuerit, ex toto aegerrime tolli fatemur.

3. Dyſenteria omnes alias pyrexias, a contagione ſpecifica oriundas, admodum refert. Eas, quantum ad modum originis attineat, qui nulla

alia

alia ratione, praeterquam noſtra, exponi poteſt, magnopere reddit. Quo rem ita ſe habere clarius evincam, verba ſequentia Pringeliana adhibebo. "In general, the contagion is not ſuddenly diffuſed. For whole towns and camps are never ſeized at once by the impurity of the atmoſphere; but the infection is carried from one to another by the effluvia, or cloaths, or bedding, &c. of the tainted perſon, as in the caſe of the plague, ſmall-pox, and meaſles."

4. Si eandem cauſam intermittentes et dyſenteriam poſſe facere verum foret, ubicunque illae epidemice graſſarentur, haec ibidem quoque quotannis oriretur. Et cum regiones pleraeque paludibus, quae intermittentes moveant, frequentes ſint, nulla fere dyſenteria eſſet immunis. Quinetiam dyſenteria, ob indolem contagioſam, crebrius intermittentibus ſeſe oſtenderet. Caeterum, omnino aliter evenit; dyſenteria enim, inſtar aliorum morborum contagione ſemet vulgantium, terram quamlibet ſemel tantum plerumque, per longum annorum decurſum, invadit, et aliquamdiu manens quieſcit.

DE SYSTEMATIS A SANITATE ABERRATIONIBUS.

Hae ſunt illa cauſarum effectuumque ſeries, quam cauſae morbi junctae conſtituunt, quaeque in mortem deſinit vel ſalutem. Si totam inveſtigandam ſuſciperes, univerſae febris doctrinae implicitus fores. Omnia igitur febrem ſpectantia, pro veris habentes, debilitatem, ſpaſmum, actionemque cordis et arteriarum auctam, primas eſſe mutationes, quae ſyſtemati ſint illatae, tantum notamus.

Quae proximae mutationes in dyſenteria incidunt, eae ſunt humorum ad inteſtina univerſa, potiſſimum ad craſſiora, impetus, ſecretio bilis, et muci glandularum inteſtinorum, ſolito copioſior, conditioque horum fluidorum nimis acris. Phaenomena unde has concluſiones deducimus, ſunt, ventris dolores, vomitus bilioſus, profluvium alvi, femora aegroti acrimonia ſua adurens. Cauſam hujuſce determinationis exponere non aggrediemur, quoniam nulla ſunt data, unde aliquid cogi queat. Excretio humorum aucta copiae ſanguinis in glandulas confluentis nimis magnae debetur;

debetur; rationem vero, cur acriores ſint, reddere non in promptu eſt. An nimia tantummodo ad putredinem proclivitas?

Sub hoc tempore febris univerſa plerumque quieſcit. Quod, cur ita accidat, nos ex toto ignorare non diffitemur; idem autem in pleriſque morbis contagioſis, curſu humorum ad locum certum ſtipatis, non inſolitum eſſe, neminem latere poteſt.

Quod deinde ſubſequitur, eſt actio totius canalis alimentarii, praeſertim inteſtini laxioris, adaucta. Haec, in inteſtinis tenuioribus, motum periſtalticum ſolitum tantum intendit; contra, in craſſioribus, tanta eſt, ut cum relaxatione non facile alternet, cavumque eorum propemodum occludat; adeo ut nihil fere, niſi liquidum, per ſe tranſire patiantur; dum ſolidiora in cellulis, per fibras hic loci modo ſingulari ordinatas, factis detinentur. Has mutationes evenire teſtantur tormina, teneſmus, inciſiones, et ſcybala, quae, alvo ſubducta, deſcendunt. Ita poſſunt explicari. Curſus ad inteſtina factus tenſionem, vaſorum ſanguiferorum eis intendit; hinc tonus fibrarum eorum muſcularium augetur. Quo vero rationem actionis, praeter conſuetudinem, magnae reddamus, ſtimulum contractionem eorum cientem quoque adauctum eſſe, oſtendamus neceſſe

eſt. Hoc autem a cauſis duabus proficiſci comperimur. 1. Ab acrimonia eorum, quae contineant, aucta. 2. Quoniam reniſus actioni aequalis eſt, a reniſu aëris aliorumque, quae capiant, nimis potente.

Actio vero in laxioribus inteſtinis, quam in tenuioribus, major, cum in illis cauſae ſupra comprehenſae fortius agant. Haec igitur illa contractionibus ſuis relaxare non poterunt; ſed tantum ſolummodo motum exſuſcitabunt, quantus mucum foras eliminare teneſmumque dare conſueverit.

Quinetiam alius cauſarum hujus morbi effectus memorandus eſt; nempe, quod totum ſyſtema, praeſertim canalem alimentarium, ad putredinem proclivem efficiunt. Hoc, ut opinor, demonſtrant odor aegroti et excreta, aliaeque febris putridae notae. Potentiae autem cauſarum ſepticae, quae ea, quae inteſtina contineant, haud dubie plurimum afficit, cum ibi omnia magis, quam alibi, valetudine etiam commodiſſima, ad putredinem tendant, tribuendum eſt.

Curſus humorum ad inteſtina non diu ante factus eſt, quam ſigna febrilia rurſus repetunt, quae primum, ſaltem in militibus, qui plerumque validiores, ſaepiſſime inflammatoria ſunt. Haec vero diatheſis phlogiſtica, ſi morbus procedat, in ſpatium tantummodo breve manet, et febris ejus,

ejus, quae gangraenam comitatur, vel typhi vel hecticae formam induit. Mutationes internae ſequentes, ut haec phaenomena plane teſtantur, incidunt. Inflammatio tunicarum inteſtinorum inducitur, et in totum ſyſtema diffunditur. Quae gravis gangraena finitur. Hoc ſi non accidit, putredo ſyſtematis, vel potentia cauſarum morbi debilitatrix, tonum vaſorum auctum brevi tollit, et, ut ſedans, in vires animales agit. Horum ſi neutrum eveniat, inflammatio in ſuppurationem deſinere poteſt. Quomodo hae mutationes efficiantur, cum nimis longum foret conſiderare, opiniones communes pro veris et probatis habendum eſt.

Hic morbus rariſſime, conaminibus naturae ſolis commiſſus, fauſte finitur, quod curſus ad inteſtina factus, quem pro molimento ſalutari habeamus, effectus, quibus natura nequeat occurrere, quique morbum intendant primarium, edit. Igitur, adverſus hos tam ope medicinae pugnandum, quam lethalia, ad quae natura cauſaeve morbi plane tendant, arcendum. Quod ſi feceris, morbus, decurſu ſuo peracto, etenim nec hoc vitium, nec febres quaſlibet alias, humorum ad locum certum impetu ſtipatas, protinus ex toto depelli poſſe, ſed ſpatium quoddam habere exiſtimo,

tandem

tandem evaneſcit; ſed inteſtina adeo irritabilia plerumque dimittit, ut diarrhoea poſt eum aliquamdiu maneat. E nonnullis inciſionibus liquere videtur, dyſenteriam adeo exanthemata, ut papularum eruptionem habeat, referre.

Hunc in modum fere mutationes dyſentericae ſibimetipſis invicem ſuccedunt. Quinetiam varietatem ſignorum quamlibet actionis cauſarum varietatem indicantem explicabit, ut opinor, noſtra legum animalis oeconomiae notitia.

PROGNOSIS.

Mortem dyſenteria laborantibus infert, vel inteſtinorum craſſiorum gangraena, vel poteſtatis nervoſae debilitas. Ab inflammatione, per curſum humorum ad inteſtina factum, oritur gangraena. Haud ſilentio praetereundum videtur, inflammationem gangraenam multo facilius concitare, quod putredo humorum tonum vaſorum imminuendo agat; ortumque gangraenae hoc in morbo magis a proclivitate ad putredinem, quam ab inflammationis gravitate, pendere videri. Si enim priori non caute fuerit ſuccurſum, gangraena facillime

cillime accedit. Debilitatem facit potentia cauſae excitantis, putredinisve humorum, ſedans.

Cauſis mortem inferentibus ita ſe habentibus, prognoſis noſtra ab iis, quae ſequuntur, deducenda eſt. 1. A ſignis impetus ſanguinis ad inteſtina violentioris. 2. A putredinis humorum. 3. A debilitatis actionem contagii potentem monſtrantis. Et, 4. A gangraenae. Limites diſſertatiunculae hujuſcemodi nimis anguſti, haec ſigna rite inveſtigari vetant. Quibus prognoſin inniti debere judicemus, ſupra comprehenſa ſatis oſtendunt.

RATIO MEDENDI.

Dyſenteria, ſibi commiſſa, rariſſime aegrotum non rapit, vel valetudinem adeo incommodam reddit, ut vita ab omni parte miſeranda evadat; auxiliis tamen plerumque, tempeſtive adhibitis, brevi paret. Rationes ei ſuccurrendi fere faciles et ſimplices praeceptis paucis, ex toto empiricis, non ita male tradi poſſent. Caeterum, praxi, tam vaga tamque incerta, haudquaquam erimus contenti. Quantum morbidas aberrationes ſpectat, quae phaenomena hujuſce morbi diverſa faciunt,

nos

nos aliquid non incertum afferre poſſe, viamque eaſdem tollendi noviſſe arbitramur. Conſilia igitur curandi, ab hiſce aberrationibus plane profluentia, in medium proferre conabimur.

Ut affectus morbidi, ſub ſtadiis morbi diverſis, diverſi ſunt, ita curatio noſtra, pro ejus progreſſu, variabit. Nihil omnino, antequam curſus humorum ad inteſtina factus eſt, quod hunc morbum a febre communi poſſit diſtinguere, nobis adhuc innotuit; noſtra igitur conſilia, utroque in caſu, eadem ſint oportet. Hanc ob cauſam, primi dyſenteriae ſtadii curationem praetermittendam judicavimus. Morbo plene conſtituto, principes aberrationes morbidae ſunt, impetus ad inteſtina, ſtimulus auctus eis admotus, et ſyſtematis nervoſi debilitas. Quarum poſtrema aliquando non ſubeſt, donec aliquandiu manſerit morbus. Ex his tribus omnem reliquam dyſenteriam pendere, in theoria tradenda, jam oſtendimus. His igitur ſublatis, morbus tolletur. Conſilia medendi, quaeque iis reſpondent, ſequuntur.

I. Curſum

I. Curſum humorum ad inteſtina compeſcere,
A. Actionem vaſorum ſanguiferorum imminuendo,
Sanguinis miſſione, 1
Epiſpaſticis. 2
B. Humores ad ſuperficiem reducendo,
Emeticis, 3
Balneo calido. 4
C. Vaſa inteſtinorum excernentia emulgendo,
Purgantibus. 5
II. Actioni ſtimuli in inteſtina occurrere,
A. Acrem materiam foras eliminando,
Purgantibus,
Emeticis,
Enematis. 6
B. Eandem temperando,
Diluentibus. 7
C. ——— corrigendo,
Antiſepticis. 8
D. Actionem ejus praeveniendo,
Demulcentibus. 9
E. Inteſtina minus irritabilia reddendo,
Opiatis. 10

III. Debilitati obviam ire, vel tollere,

A. Putredinem humorum corrigendo,

Antiſepticis.

B. Syſtema nervoſum firmando,

Tonicis, 11

Stimulantibus. 12

Cuinam fundamento innitantur generalia conſilia, jam dictum. Cuinam vero ſingularia, theoria morbi monſtrabit. Quae conſiliis diverſis accommodentur, proximum eſt ut conſideremus.

1. *Sanguinis detractione.* Quantum haec conſilio noſtro conveniat, haud in dubio eſt; caeterum de ejus utilitate in hoc morbo, a multis diu acriterque certatum eſt. Omnes autem lites ſuper hac re ſequentia, uti ſpero, component. Cauſa dyſenteriam excitans, ad debilitatem ſyſtematis nervoſi, putredinemque humorum faciendas, non parum confert. Humorum vero ad inteſtina impetus, ſemper ex aliqua parte inflammationem, loco propriam, movet; quae, ſi contagium non naturā admodum grave, vireſque aegrotantis magnae ſint, toto cum corpore communicabitur, et gravitate ſua gangraenam inferet, curſumve ad inteſtina pejorem efficiet. Sanguinem

guinem igitur mittere conveniet, cum morbus, epidemice graſſans, formam febris putridae rarius induit, aegrotus validus, et ſigna inflammationis concitatiſſimae ſunt. Nihilominus vero cavendum, ne tam ſaepe tantumque ejus detrahatur, quantum res modo poſitae depoſtulare videantur, cum morbi cauſam ad tonum ſyſtemati ſanguifero imminuendum facere compertum habeamus.

2. *Epiſpaſticis*. Quantum epiſpaſtica, ad impetum humorum a quavis parte avertendum conducant, neminem fugit; quod quidem relaxando praeſtare videntur; Igitur ſub hoc capite ponenda. Ad ea hoc in morbo, non abſque commodo, ſaepe decurritur; ſed cum conſilio noſtro facilius poſſit reſponderi, uſum eorum in his caſibus tantum ſuaderemus, in quibus omne praeſidium adhibeamus, et ſanguinis miſſione, ne vires corporeas nimis convellat, abſtineamus oportet. Abdomini ſunt admovenda; quoniam conſenſus cutem ejus inter et inteſtina maximus intercedere videtur.

3. *Emeticis*. Haec propoſitis diverſis accommodantur. Per primum morbi ſtadium, ut in omnibus fere febribus, ſpaſmum febrilem ſolvendo, et igitur impetum, ad locum quemlibet humorum plurimum cohibendo, magnopere proficiunt;

ſiciunt; at curationem morbi recens orti omittendam putavimus. Utrum emetica, vel alia auxilia, ſanguinis ad quamlibet partem curſum praevenire poſſint, eſt quaeſtio quae nondum exagitari coepit. Morbo omnibus ſuis numeris jam abſoluto, ea duplice conſilio adhiberemus: 1. Humores ad ſuperficiem evocandi, cui propoſito quam optime reſpondent: 2. Materiam acrem putridamve evacuandi. Caeterum ea ratione poſteriore morbo non multum ſuccurrere conſtat. Quos effectus in dyſenteria curanda inſignes edunt, actioni eorum priori tribuendi; unde, cur magis hunc in morbum, quam in febrem quamlibet aliam, poſſe reperiantur, explicare eſt. Per ea vomitionem plenam prius eliceremus, deinde nauſeam, idque veſpere tantum, ad tertiam quartamve vicem moveremus. Per totum diem adhibita aegrotum nimis fatigant. Veſpertino magis, quam quolibet alio tempore, proſunt. Tartaro emetico, multas ob cauſas, ſed potiſſimum quod doſis ejus facillime poſſit regi, reliqua vomitum concitantia poſthaberem. Denique, emetica in morbum multo magis poterunt, ſi non tantum vomitum, ſed alvum quoque, moverint.

4. *Balneo calido.* Hoc et fomenta humores in ſuperficiem evocare exploratum habetur. Tempeſtive adhibita hoc potentiſſime praeſtant.

Et

Et in dyſenteria quidem res pauciſſimae, ſi ullae, aegrotis uſu eorundem interdicunt. Utut in auxilium hujus morbi prompta eſſe videantur, ea tamen medicos rariſſime adhibuiſſe comperior. Si praeſidium, in quolibet medicamento vix adhuc tentato, non leve ineſſe contendere liceat, haec remedia, duas ob cauſas, dyſenteria conflictantibus utiliſſima fore, nihil omnino videtur obſtare quo minus affirmes. 1. Quod ſpaſmo febrili ſuperficiei corporeae removendo apprime accommodantur. 2. Quod ad quemlibet ſpaſmum inteſtinorum ſolvendum, vel ad humores eodem incumbentes alio avertendos, quam maxime conducere reperiuntur. Unum eſt in quo admodum eſſe profutura, conjicio. Si auctores, qui de uſu conſcripſerunt, evolvas, eos notaſſe comperies, ſigna, per alvum ſubductam plurimum levata, quam facillime redire conſueviſſe. Quod, hanc ob cauſam, accidere videtur; quia, ſpaſmo inteſtinorum alvum purgantibus ſublato, curſus humorum tamen eodem factus, ſpaſmi cauſa, adhuc manet. Rebus autem ita ſe habentibus, putrida in canalem alimentarium confluunt, et omnia ſigna repetunt. Huic, magna ex parte, per balneum calidum occurrere valebis.

Lavatio calida rite adhiberi raro poteſt; ſi poteſt, eam fomentis anteponendam puto: Caeterum,

rum, his uti plerumque cogemur. Poſt alvum ductam, quo tempore aegrotus aliquantum levatur, ad haec praeſidia confugiatur. Licet ſigna cum violentia non rurſus redirent, ad eadem tamen bis die, ad minimum, donec curatio fuerit abſoluta, decurrerem.

5. *Purgantibus*. Haec, ut duobus conſiliis reſpondentia, adhibemus. 1. Vaſcula inteſtinorum excernentia emulgent. Ita vaſa, quorum actio plurimum intenditur, deplent, et, ea relaxando, ad aequilibrium circuitus ſanguinei reſtaurandum conferunt. 2. Materiam irritantem, potiſſimum ſcybala, foras eliminant. His utriſque conſiliis, quam optime reſpondent purgantia. Ea fere ſola medicamenta ſunt, quae hodie ad dyſenteriam depellendam neceſſaria eſſe exiſtimantur. E natura quidem, me judice, morbi pateſcit, quod abſque illis tolli nequeat; namque ad accumulationem materiae putridae praeveniendam omnino neceſſaria ſunt, quae alioquin in inteſtinis coiret, aegrotumque raperet. Quinetiam, in exemplis levioribus, morbus per ea ſola depelli poteſt; quoniam, ſi accumulationi fuerit occurſum, natura, ut in multis aliis febribus, quod ſupereſt, abſque ope medicinae, praeſtabit. Theoria quidem inductus, curationem hujuſce morbi admodum emendatum iri conjicio, ſi alia auxilia,

praeter

praeter purgantia, potiſſimum emetica, doſibus nauſeam moventibus data, et fomenta adhiberentur. Ita reditui torminum crebro occurri poſſe, et pauciora purgantia ad curationem abſolvendam neceſſaria fore, duco.

Catharticum, poſt actionem primi emetici, protinus darem, idemque, prout ſigna, praeſertim tormina, urgerent, iterarem. Quae purgantia omnibus aliis anteponerem, ea ſunt ſales neutri.

6. *Enematis*. Ex parte tantum conſilio noſtro reſpondent. Conſtrictiones quidem inteſtini laxioris mechanice removere videntur, et mucilaginoſa in canalem alimentarium, quae ei defendant tunicas, devehunt. Ex aqua calida ſola, et aliqua mucilagine vegetabili, conſtarent.

7. *Diluentibus*. Haec conſilio plane reſpondentia, gravitatem ſignorum plurimum poſſunt levare. Fundamentum eorum ex aqua evidenter conflari debet, quae, re qualibet alia, velut acidis, &c. aliis quoque conſiliis accommodatis, imbui poteſt. Potus, quem in primis utilem fore puto, eſt ſerum cremoris tartari. Per hoc ſolum, liberaliter ſumptum, multos dyſenteriae caſus leviores tolli poſſe, mihi perſuaſum eſt.

8. *Antiſepticis*. Haec duobus conſiliis anneximus: 1. Ut quae materiam in inteſtinis putridam

dam corrigant, eoque irritationem praeveniant: 2. Ut quae totius ſyſtematis ad putredinem proclivitatem cohibeant; et igitur debilitati occurrant. Si rationes hiſce conſiliis rite reſpondendi poſſent reperiri, ad curationem morbi non parum conferrent. Caeterum, quamvis experimenta materiam putreſcentem, extra corpus, corrigi poſſe teſtantur; idem tamen, intra corpus, ſatis idoneé nequit praeſtari. Nihilominus hoc conſilium nobis in oculis ſemper eſſe debet, utpote cui apud inteſtina aliqua ex parte poſſit reſponderi. Quae ei apprime accommodantur, ſunt acida vel fructus aceſcentes, utpote qui hunc in morbum non parum poſſe reperti ſint, largiter aſſumpti. Nonnulli quidem auctores dyſenteriam, per fructus ſolos fuiſſe ſublatam tradunt; at utilitatem eorum viribus antiſepticis non ex toto tribuendam judico, cum per alias dotes magnopere proſint neceſſe eſt. Corticem Peruvianum, et alia idem genus antiſeptica, huic conſilio reſpondendi cauſa non adhiberem, quod ſaepius morbo inimica ſunt, et ſicubi non ſunt, alias ob cauſas danda videntur. Memoria tenendum, quod huic ſyſtematis ad putredinem proclivitati quam curioſiſſime occurratur neceſſe eſt. Ægrotus a calore et immunditia omnino alienus ſit, ne effluvia ſua accumulentur: Stercuſque ſtatim tollatur. Quam

neceſſaria

neceſſaria haec omnia ſint, Pringelius in operibus ſuis evidentiſſime demonſtravit.

9. *Demulcentibus.* Licet huic conſilio ſatiſfieri poſſet, curatio morbi tamen non multum exinde promoveretur, nec ei quidem demulcentia, uti appellantur, rite reſpondent. Igitur minimum fiduciae in eis collocandum. Conſilii tamen non omnino obliviſceris, et aliquid mucilaginoſum cum potu aegroti, dummodo ei ſit gratum, commiſcebis. Medici non pauci, iique non infimae notae, ſolutiones e ſevo ovillo ſubſtantiiſque oleoſis laudibus concelebrarunt; ſed nauſea, quam aegrotis pleriſque movere ſoleant, ſatis cauſae eſt, cur eas repudiemus. Inſuper, ſi ranceant, haud dubie nocebunt.

10. *Opiatis.* Nihil eſt, quod inteſtinorum irritabilitati ſuccurrit, quod non in pleriſque morbi ſtadiis noxae eſt. Opium materiam in inteſtinis acrem detinet, et inflammationem tunicarum iis adauget. Cum vero vis morbi levata eſt, et nihil, praeter irritabilitatem tunicarum inteſtinorum, ſupereſt, non abſque commodo ad id decurritur.

11. *Tonicis.* Conſilio tertio ſatisfacere non ſemper opus eſt; quoniam vires naturae medicatrices, potentiae cauſarum ſedanti ſatis occurrere valent. Exempla quidem ſunt, ut illa varietas typho peſſimo inſignita, ubi haudquaquam negligendum.

Ei, cum humores emendare conari, ut ſupra poſuimus, vix poſſit, vis ſyſtematis nervoſi rite ſuſtentata reſpondet. Tonica propoſito hujuſcemodi optime accommodantur; quoniam tonum ſyſtematis ſanguiferi augendo, vim nervoſam augemus; at, quo plus huic vigoris eſt, eo minus ſedantibus afficietur. Quinetiam effectus eorum diuturniores reddi poſſunt. Quod tonicum potiſſimum adhiberem, eſt cortex liberaliter datus. Vi frigoris tonica cautus uteris, ne obſtet quo minus impetus humorum ad inteſtina minuatur.

12. *Stimulantibus*. Haec quoque, utpote quae vigorem ſyſtemati nervoſo augendo protinus agant, conſilio noſtro non male accommodantur; ſed effectus eorum non ſatis diu manent. Vinum autem eſt ſtimulans, cui omnia reliqua poſthabenda puto.

FINIS.